

Edward Rymar

Opactwo cysterskie w Mironicach k. Gorzowa (cz. 2)

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 3, 57-69

1996

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edward Rymar

Pyrzyce

OPACTWO CYSTERSKIE W MIRONICACH

K. GORZOWA

Cz. 2. "MIEJSCE NIEBIOS"

Trwający od 1300 r. proces zakładania opactwa w *Himmelstädt* (łac. *Loco celi*) w miejscu dworu *Krevesdorf*, przerwany zapewne przez najazd polski z 1326 r., nie zakończył się przed połową XIV w., chociaż w 1345 r. mówi się o mnichach i klasztorze.¹ Wieś Kłodawa w 1350 r. należała do rycerskiego rodu Damnitzów², po 20 łanów w Jeninie i Baczynie w 1353 r. potwierdzono rodowi Marwitzów.³ Margrabia Ludwik Rzymski potwierdził 7 października 1351 r. zwolnienie poddanych mnichów i administratora (*magistro curiae*) z dworu w *Crevedesdorp*, którzy tam klasztor *Himmelstädt* pragną zbudować, od opłat na swych drogach i od cel pobieranych przez swych urzędników i zarządców puszczańskich, przy wywozie drewna z lasów do miast i wsi.⁴ Zakres przywileju przypomina nadanie w podejranych dokumentach z datą 13(2)6 i 1328 r. (zob. Cz. 1). Być może mnisi wystarli się o nowy przywilej po zniszczeniu autentycznych.

Cesarz Karol IV Luksemburg 7 października 1355 r. potwierdził w Pradze dobra cystersom kołbackim, w tym nadanie margrabiego Albrechta III z 1300 r. Obok dworu w *Crevedesdorp* wymieniono Kłodawę, Łupowo (*Loppow*), Jenin (*Genyn*), Pyrzany (*Pirene*), Lubno (*Livenov*), Raclaw (*Czaslevesdorp*), Tarnowo (*Tornov*), Chróścik (*Niendorp*), Wysoką (*Hogenwolde*).⁵ Zabrakło Baczyny, Santocka, Chwałęcic, Witnicy.⁶

Klasztor był jednak nadal dopiero budowany, bo margrabia Otto dnia 3 maja 1368 r. potwierdził cystersom kołbackim swe pełnomocnictwo na budowę klasztoru i osadzenie mnichów w *Loco celi*. Potwierdza nadanie margrabiego Albrechta sprzed 68 lat, wyłącza filię klasztorną spod jurysdykcji swych urzędników, bierze ją pod opiekę, upoważnia mnichów do budowania na nowo klasztoru (*edificandi, construendi et de novo plantandi*). W zamian mnisi mieli co roku odprawiać msze za jego duszę w wigilię daty zgonu.⁷

Uprawniony zatem będzie pogląd, że klasztor istniał wcześniej, ale w 1326 r. został zniszczony.⁸

Powszechnie przyjmuje się, że kościół i klasztor zbudowano około 1370 r.⁹

Opat Jan wystąpił przy czynności prawnej w Gorzowie w 1372 r., wraz z przeorem Henrykiem w 1376 r. był rozjemcą w sporze opata cystersów z Zemską z Gorzowem. Jego następca Henning czy Henryk przebywał w klasztorze paradyskim i w Gorzowie w kwietniu 1385 r.¹⁰

Intensywnie zagospodarowywano, trzebiono i osuszano pustkowie leśne i bagienne. Margrabia Jan zgorzelecki z dynastii Luksemburgów, przebywając w Gorzowie 9 stycznia 1389 r., nadał cystersom z Mironic bagno (*palude*) celem zamiany go w łąki. Bagno rozciągało się od Krzywego Brodu (Crummenfurt), wzdłuż rzeki Kłodawy w górę do jeziora i bagna Czarciego (Teufelsee).¹¹ Ów most na Kłodawie koło jeziora Kłodawskiego (Himmelstädter See), obok łąki Krumpforth Wiese, jeszcze w XIX w. zwano Crummerfurter Brücke, zatem daje się zlokalizować. Jezioro Czarcie, zwane potem także Tauben See, leży przy dawnej granicy powiatów myśliborskiego i gorzowskiego, w pobliżu tartaku, koło Marzęcina i młyna w Kabatkach. Łąki te potem zwano Świńskimi. Należały one do wsi Santoczno.¹² Zatem był to rozległy pas ziemi na prawym brzegu górnej Kłodawy (właściwie Jeziornej). Cystersi założyli tam wkrótce kolejny młyn, zwany potem Untere Heidemühle.¹³

Powyższy akt margrabiego, jak się wydaje, miał rekompensować wielkie szkody klasztoru spowodowane przez rozboje, będące plagą pod rządami Luksemburgów w Nowej Marchii (1373–1402). Mnisi właśnie zwrócili się o ratunek aż do papieża. Bonifacy IX dnia 6 kwietnia 1389 r. zlecił prepozytowi kolegiaty mariackiej w Szczecinie zbadanie skargi i wymierzenie kar kościelnych winnym pozbawienia cystersów dochodów z tytułu podatków od gruntów, dziesięcin, zagarnięcia posiadłości, winnic, domów, stawów rybnych, łąk, pastwisk, młynów.¹⁴ Nie znamy dotąd wyników tego postępowania. Tenże margrabia zajmował się opactwem nadal, skoro 13 sierpnia 1392 r., w obecności przybyłego do Gorzowa kuzyna, księcia wologosko-słupskiego Warcisława VII i wójta strzelecko-gorzowskiego Arnolda von der Osten z Drezdenka, znów potwierdzał cystersom nadania margrabiego Albrechta.¹⁵ Ten ciąglej nawrót do aktu fundacyjnego z 1300 r. przemawia wyraźnie za tym, że okoliczne rycerstwo nie szanowało tytułów prawnych cystersów. Z 1389 r.

pochodzi zresztą bliżej nie znany przekaz o majątku rycerskim w Kłodawie, z 1397 r. o zakupie poczynionym przez cystersów w swej, przecież, wiosce Chwałęcice i Malkensdorf lub Maytendorf, czyli Małyszynie.¹⁶

W latach 1402–1454 obszar cystersów mironickich znajdował się pod panowaniem innych zakonników, braci NMP z Prus, którzy nabyli Nową Marchię od Luksemburgów (zastaw, od 1429 r. kupno). Wyjście spod panowania elektorów brandenburskich przyniosło komplikacje prawne, bowiem zachodnia część dominium mironickiego pozostawała w diecezji lubuskiej, zaś stosunki Krzyżaków z elektorami z domu Hohenzollernów nie zawsze układały się przyjaźnie. To chyba dlatego biskup lubuski Jan, współdziałając z margrabią Jostem Luksemburkiem, królem polskim Władysławem Jagiełłą i z biskupem poznańskim, wszedł w spór z cystersami. Spór oparł się znów aż o Rzym. Papież Grzegorz XII zlecił 6 kwietnia 1406 r. opatowi cysterskiemu z Paradyża zbadanie konfliktu. Biskup lubuski domagał się dziesięcin po 6 groszy z uprawnego łąnu, zamiast płaconych dotąd 2 groszy, we wsiach Witnica (Wytz), Pyrzany (Peyrene), „Bernou”, Tarnów (Tornou) i Wysokiej, położonych w jego diecezji.¹⁷ Potwierdzono tu przynależność Witnicy do dóbr cysterskich. „Bernou” to zapewne Barnówko¹⁸, pomyłkowo zaliczone do posiadłości klasztornych.

Nie słyszymy zrazu o konfliktach cystersów z nowymi panami kraju. Ze względu na troskę o dobre stosunki z książętami szczecińskimi, patronami klasztoru kołbackiego, Krzyżacy nie naruszali przywilejów filii mironickiej. Opat Henryk i brat Walter z Loco celi wraz z burmistrzami i sołtysem Gorzowa wchodzili w skład krzyżackiej komisji, która 31 marca 1409 r., tuż przed wybuchem wielkiej wojny polsko-krzyżackiej, prowadziła rokowania z delegacją polską w sprawie przebiegu granicy państwowej koło Gorzowa i Santoka.¹⁹ Podobnie w 1421 r. opat mironicki wystąpił obok prepozyta kapituły kolegiackiej z Myśliborza i dwóch rycerzy w składzie komisji rozpatrującej spór Gorzowa z biskupem poznańskim.²⁰ Opat Herman w 1426 r. towarzyszył krzyżackiemu wójtowi Nowej Marchii przy regulowaniu sporu mieszczan gorzowskich ze Strzelcami.²¹

W czasach krzyżackich klasztor miał powiększyć swój stan posiadania przez zakup 4 łąnów w Santocku (1411 r.).²² Pewnym jest nabycie starego Margrabskiego Młyna (Marggrauen Mole 1344, 1350), zwanego teraz Pu-

szczańskim (Heyde Mole), wraz z miejscem opuszczonego młyna Golińskiego (Gobbaumuhle) w górnym biegu Kłodawy (właściwie Jeziornej). Nadal go wójt krzyżacki Walter Kirschkorb 14 lutego 1425 r. wraz z potokiem.²³ Młyn ten w 1435 r. był zniszczonym, zapewne więc podczas najazdu husyckiego i polskiego w 1433 r.

Dobra klasztoru musiały być splądrowane przez korpus Wielkopolan i czeskich husytów, który w czerwcu 1433 r. wkroczył do Nowej Marchii w trakcie kolejnej wojny polsko-krzyżackiej (1431–1435). Po oblężeniu Gorzowa wojska interwencyjne spaliły Myślibórz, Lipiany i inne miasta. Szczególnie pustoszone dobra cystersów bierzwnickich i myśliborskiej kolegiaty. Biskup kamiński i opat kołbacki byli karani za oddanie w 1415 r. głosów za spaleniem Jana Husa. Z zachowanych źródeł wiemy jednak tylko o spustoszeniu wsi koło Gorzowa²⁴, wśród których musiały być i mironickie. Opat Herman jesienią 1434 r. brał udział w śledztwie prowadzonym przez wielkiego komtura przeciwko Joannitom z Chwarszczan i Santoka, oraz akceptował zastosowane wobec nich kary.²⁵ Joannici przepuścili wojska polskie i czeskie przez Santok i dlatego ich dobra chwarszczańskie wójt Nowej Marchii okupował czas jakiś.²⁶

Natomiast ostatnie dziesięciolecie krzyżackiego panowania przyniosło konflikty, których natura nie jest jeszcze bliżej rozpoznana. Zakon krzyżacki naruszył dobra cystersów. W 1444 r. wybierał się do Malborka opat kołbacki wraz z wójtem pelczyckim w interesie opactwa mironickiego.²⁷ Spór się ostrzał. Wójt Nowej Marchii indagowany przez wielkiego mistrza i jego kapitułę w sprawie dóbr mironickich, odpowiadał 25 lipca 1445 r., że kwestię omówił właśnie z opatem bierzwnickim. Chodziło o rzecz dla cystersów niezwykle ważną. Zaplanowano mianowicie likwidację opactwa i przeniesienie go do Prus. Ponieważ cystersi bronili się przed tym, rozważano wchłonięcie opactwa mironickiego przez bierzwnickie. Wójt zlecił opatowi z Bierzwnika ułożenie zasad połączenia w Malborku²⁸, Krzyżacy rozbudowywali wówczas swą domenę w Nowej Marchii przez rugi, zakupy, konfiskaty, sięganie po stare tytuły prawne z czasów Luksemburgów i Wittelsbachów. Z korespondencji toczącej się w 1445 r. między wójtem a wielkim mistrzem wynika, że plan przeniesienia opactwa do Prus powstał już niegdyś, po bitwie grunwaldzkiej, i że rozważano przeniesienie do Królewca.²⁹ Krzyżacy spotkali się jednak ze stanowczym sprzeciwem metropolii kołbackiej. Opat kołbacki Jan,

oskarżał wójta przed wielkim mistrzem z powodu niepokojenia wsi klasztor-nych. Dlatego mistrz 27 marca 1446 r. donosił wójtowi o trudnościach czynionych przez opatów – kołbackiego i mironickiego. Opat Jan zwizytował Mironice i przy tej okazji osadził na opactwie przeora kołbackiego Marcina w miejsce opata Jana, który zrezygnował z “własnej woli”.³⁰ O sprawie tej słyszymy jeszcze w 1448 r. Ostatecznie nowy opat Jan ułożył przyjaźnie stosunki z Krzyżakami. Wraz z opatem bierzwnickim w marcu 1450 r. uczestniczył przy nadaniu lenna sołtysiego w Gorzowie, w 1452 r. zgłaszał wobec Krzyżaków roszczenia do dóbr w Kamieniu, Tarnowie i Mosinie.³¹

Po przejściu w 1454 r. Nowej Marchii pod władzę elektorów brandenburskich, opactwo chyli się ku upadkowi. Opat mironicki nie odgrywa roli w życiu kraju. Duchowieństwo Nowej Marchii reprezentował zwykle prepozyt kolegiacki z Myśliborza i opat bierzwnicki. Elektor Fryderyk II dopiero 14 lutego 1469 r., w obecności biskupa lubuskiego, potwierdził opactwu przywileje.³² Trwał wówczas spór elektorów brandenburskich z książętami wologoskimi o sukcesję po ostatnim księciu szczecińskim. Latem 1470 r. Pomorzanie spustoszyli dobra opactwa, po wyważeniu bramy splądrowali także sam klasztor. Duchowieństwo oskarżyło za opieszałość elektorskich wójtów i obłożyło ich klątwą. By zmyć swą winę i ukarać napastników, wójt Nowej Marchii Henryk v. Borcke, wójt świdwiński Jakub von Polentz i wójt kostrzyński Werner Pful, przeprowadzili odwetową ekspedycję karną na klasztor kartuzów pod Szczecinkiem.³³

W 1515 r. klasztor był wizytowany znów przez opata kołbackiego Walentyna Ludovivi. Stwierdził on upadek życia zakonnego i łamanie reguły. Wydał nową ordynację. Dowiadujemy się przy tej okazji, że nabożeństwa odprawiano opieszale, przedmioty liturgiczne krył kurz i pajęczyny. Walenty nakazał oddalić z klasztoru kobiety, zakazał opuszczania nocą przez mnichów klasztoru, uprawiania ze świeckimi pijaństwa po karczmach, późnego wstawania, itp.³⁴

Kurczyły się dobra. W 1517 r. Marwitzowie z Santoka, Marwic i Stanowic po przodkach mają po 3/4 Stanowic i Jenina, trzecią część Jenińskich Wzgórz, wsie Pyrzany i Wysoka, połowę Tarnowa, Marwicki Młyn z odpływami, dolinę jeziora Prądno aż po jezioro Marwicko i Chłopiny, 12 łanów w Kłodawie, 5 gospodarstw zagrodniczych w Chwałęcicach, z których tylko dziesięciny szły dla cystersów.³⁵

Oto syntetyczne zestawienie włości klasztornych w XIV–XVI w. Po nazwie miejscowości podano daty jej potwierdzenia cystersom, następnie niektóre istotniejsze informacje, mające znaczenie dla przesłedzenia uposażenia opactwa.

Kłodawa – (1311, 1323, 1337). – w 1337 r. cystersi mają tu 22 łany, reszta jest w ręku czterech rodów rycerskich; w 1350 r. Henning v. Damnitz lennik margrabiego; w 1375 r. cystersi dokupują kilka łanów; lenno rycerskie wzmiankowane w 1392 r.³⁶ Mnisi eliminowali tu systematycznie własność rycerską. W 1517 r. ród Marwitzów (wspomniany tu w 1337 r.) ma już tylko 12 włók.³⁷

Chróścik (1323, 1328?, 1355 i w XV w.). – O lennach rycerskich znanych z 1321 r., brak później danych źródłowych. Około 1470 r. pewne dochody miał tu burmistrz Gorzowa.³⁸

Chwałęcice (1311, 1323). – O własności cystersów brak bliższych danych. W 1335 r. margrabia Ludwik Starszy nadał tu swe dochody Jagowom i Uchtenhagenom z Santoka. W 1366 r. Elżbieta, wdowa po Piotrze Ryken z Gorzowa, z konsensem ojca Henninga v. Wulkow i stryja Bernarda, będąc w sporze z cystersami kolbackimi, zrezygnowała z wszelkich swych praw do wsi.³⁹

Baczyna (1323). – Margrabia Ludwik Rzymski w 1353 r. swe dochody podatkowe zastawił Henningowi i Konradowi v. Marwitz. W 1359 r. lenno miał tu Otto v. Horker z Baczyny i Wawrowa.⁴⁰ Pleban Jan Strobebir w 1376 r. był oficjałem gorzowskim. Cystersi dokupywali tu pewne dochody w 1473 i 1483 r.⁴¹

Jenin (1300, 1323). – Lenno Winningenów (1337 r.). W 1350 r. dochody podatkowe otrzymał od margrabiego Hasso Rudy v. Wedel. Bracia Marwitzowie ze Stanowic w 1353 r. otrzymali od Ludwika Rzymskiego pobór myta.⁴² Cystersi dokupywali tu pewne dochody w 1473 i 1483 r. W 1539 r. tylko część (3,25 gospodarstw chłopskich i 5 zagranicznych) cysterska.⁴³

Łupowo (1311, 1321, 1323, 1355 i w XV w.). – Lenno rodu Marwitzów z Jenina w 1517 r. Wieś w 1539 r. weszła do domeny elektorskiej z Mironic⁴⁴, zatem musiała tu istnieć własność cysterska.

Małyszyn (1300, 1311, 1314, 1322). – Własność cysterska bliżej nieznaną. W 1335 r. margrabia nadawał Jagowom i Uchtenhagenom z Santoka pobór bedy od chłopów. W 1397 r. cystersi coś tutaj dokupywali.⁴⁵ W 1539 r. wieś weszła do domeny elektorskiej.

Santocko (1300, 1311, 1323, 1405, 1411). – W 1321 r. ród rycerski Horke-rów w sporze z cystersami. W 1337 r. cystersi mają tu 14 włók, reszta należy do trzech rodzin rycerskich. Wsi zabrakło w generalnej konfirmacji dóbr cystersów w 1355 r. W XVI w. jednak w całości, wraz z sołectwem (1502 r.), należy do cystersów.⁴⁶

Wysoka (1300, 1323, 1355, 1406). – Własność rycerska potwierdzona tu w 1333 r. (v. Sydowowie) i 1337 r. (v. Winningenowie), 1457 i 1517 r. (v. Marwitzowie z Nowego Santoka i Marwic).⁴⁷

Pyrzany (1300, 1323, 1335, 1406). – Własność rycerska istniała w 1337 r. (v. Winningenowie) i 1517 r. (v. Marwitzowie).⁴⁸

Lubno (1323, 1355). – W 1337 r. lenno rodu Dornstedtów i Wulkowów, od XV w. v. Straussów.⁴⁹ Brak śladu własności cystersów.

Raclaw (1300, 1323, 1355). – Rodzina rycerska Splinterów w 1337 r. W 1350 r. dochody podatkowe zastawiono Hasso Rudemu v. Wedel, w 1352 r. mieszczanom Gorzowa, w 1354 r. po śmierci jednego z Horke-rów Betkinowi v. der Ost z Drezdenka. W 1368 r. margrabia Otto nadał Wedlom z Krzywnicy ekspertyzę na sołectwo, pobór bedy, patronat nad kościołem, z zachowaniem dożywocia wdowy po Splinterze, żonie Mikołaja v. Sack.⁵⁰ W 1403 r. wieś kupił zakon krzyżacki. W końcu XV w. miasto Gorzów toczy spór z cystersami o nadwarciański łęg tej wsi w Łupowskich Trzęsawiskach. W 1486 r. trzecia część wsi należy do Horke-rów, reszta do Marwitzów.⁵¹

Tarnów (1300, 1323, 1355). – W 1337 r. cystersi mieli tu tylko gospodarstwo chłopskie z 3 włókami; reszta lennem Winningenów. W 1486 r. część (6 włók) Schönebecków z Kamienia, potem połowa wsi, gdy druga (w 1517 r.) Marwitzów. Część cysterska również w XV w.⁵²

Witnica (1300, 1328?, 1406?). – Brak śladów własności cysterskiej w zachowanych źródłach.

Kamień Wielki. – W 1333 i 1337 r. lenno rodu Perwenitzów, około 1350 r. Damnitzów, w 1486 r. Schönebecków. W 1452 r. opat mironicki zgłaszał jednak pretensje do majątku w *Kemmy*n, który chciał nabyć zakon krzyżacki.⁵³

Stanowice (1300). – Brak śladów własności cystersów. Lenno rodu Winnin-genów, Dornstedtów (1337 r.), Perwenitzów (1350 r.), od XV w. Marwitzów, ale pewne dochody czerpała kolegiata myśliborska (1350 r.) i kościół w Gorzowie (1362 r.).⁵⁴

Próżniaczy w XVI w. żywot mnichów mironickich przerwał margrabia Jan Kostrzyński, władca Nowej Marchii z lat 1535–1571. Po przejściu na luteranizm przystąpił w 1539 r. energicznie do reformowania Kościoła, kasacji klasztorów, budowy na gruncie wielkiej własności kościelnej domeny własnej. Jan Kune (Kühne), ostatni opat mironicki, sprzyjał jego poczynaniom. Bezkonfliktowo, aktem z 26 czerwca 1539 r. przekazał w siedzibie margrabiego, w Kostrzynie, dobra klasztorne. Były to oprócz Mironic: Kłodawa, Santocko, Chróścik, Łupowo, Baczyna, Chwałęcice, Mosina, Witnica i czwarta część Jenina. Rezygnując z funkcji opata, Kune otrzymał odszkodowanie w wysokości 200 guldenów w walucie i 25 guldenów z tytułu uregulowania jego długu hipotecznego w Witnicy, z powodu którego pewne dochody w Baczynie zastawił. Jako uposażenie otrzymał hojne wynagrodzenie: trzy dotychczasowe probostwa odąd jako parafia w Baczynie z filiami w Łupowie i Chróściku, z wszystkimi dochodami. Miał też w dożywocie zachować dom pewien, kupiony wcześniej w Gorzowie, wolny od podatków. Otrzymał dziedzicznie dwór w Chróściku z 30 włókami i wszystkimi świadczeniami chłopów, staw *Hilder* tamże, przedtem zwany *Rötepfuhl*, a dalej prawo wyrębu drzewa opałowego, zobowiązanie chłopów z Chróścika do pańszczyzny w wymiarze 4 dni w roku, zwożenia mu co kwartał fury drzewa opałowego i budulcowego z lasów margrabiego.⁵⁵

Nic nie mówi się o mnichach. Zapewne już wtedy rozproszyli się. Kune został pierwszym luteraniskim plebanem baczynskim z siedzibą w Chróściku. Po jego śmierci żona wyszła ponownie za mąż mając z pierwszego męża syna i kilka córek. Gdy zmarła w 1576 r., dzieci weszły w spór o dziedzictwo. Zgodnie z układem z 1539 r. schedę przejął syn Jan (Hans), który osiadł w Wolinie, następnie w Wołogoszczy na Pomorzu, administrując Chróścikiem przez ekonoma. Fryderyk v. Birkholz, elektorski zarządca domeny w Mironicach, siłą zajął tę majątność. Elektor w 1579 r. przywrócił Hansa tylko do części spadku po ostatnim opacie.⁵⁶

Z dominium cysterskiego margrabia Jan utworzył domenę. Weszły do niej także przysiółek w Małyszynie, Wysoka, Pyrzany, Raclaw, Stanowice, chłopska zagroda w Tarnowie, zapewne więc po rewindykacji dawnych dóbr klasztornych, podobnie 3/4 Jenina, eliminując rody rycerskie, którym nadał odszkodowanie. Domenę w 1575 r. przekształcono w starostwo (*Amt*). Stan posiadłości cystersów i dochodów poznajemy z lustracji i inwentaryzacji przeprowadzonych w 1572 i 1588 r.⁵⁷ Inwentarze pozwalają odtwarzać rozmiary posiadłości cystersów, relację ich do dóbr rycerskich, itp.

Budynki mieszkalne w Mironicach zamieniono na siedzibę zarządcy. Powstał potem tutaj i zameczek myśliwski elektorów brandenburskich. Ziemię uprawiali nadal chłopci z Santocka i siedmiu zagrodników z Chwałęcic. Zabudowania domeny (folwarku), splądrowane w 1630 r. w czasie wojny trzydziestoletniej, poznajemy ze sztychów Meriana (1652 r.) i Petzolda (1710 r.). Mury kościoła gotyckiego, filialnego parafii w Klodawie, stały jeszcze w połowie XIX w., tylko w części użytkowane.⁵⁸ W 1872 r. wielki pożar zniszczył osadę. Ruiny klasztoru i kościoła klasztornego rozebrano.⁵⁹

Przypisy:

¹ Według regestów dokumentów z dawnego archiwum kostrzyńskiego E. Kittel, *Der Küstriner Urkundenfonds und seine Verluste*, Forschungen f. brandenb. u. preuss. Geschichte, Jg 42, 1929, s. 227.

² *Codex diplomaticus Brandenburgensis* (dalej: CDB), hrsg. A. Riedel, Berlin 1838–1869, I Hauptteil, Bd XXIV, s. 52: 1350 r.

³ Tamże, s. 60: 1353 r.

⁴ CDB, Bd XVIII, s. 396. Pieczęć margrabiego fałszywa, zob. H. Bier, *Märkische Siegel. 1 Abt. Die Siegel der Markgrafen und Kurfürsten von Brandenburg*, Teil II, Berlin 1933, s. 123.

⁵ CDB, Bd XVIII, s. 388, z datą roczną 1345, co powtarzano (jeszcze np. A. Weiss, *Organizacja diecezji lubuskiej w średniowieczu*, Lublin 1977, s. 261, gdzie też błędne utożsamienie Lubna z Lubieniem koło Recza). Datacja (*regnorum nostrorum anno decimo, imperii vero primo*), wyraźnie wskazuje na 1355 r., bo Karol objął władzę w cesarstwie w 1355 r.

⁶ Przed dworem *Crevedesdorp* wymieniono Laskowo (*Lascow*), co zrodziło pogląd, że margrabia Albrecht nadał cystersom i tę wieś koło Barlinka. Laskowo cystersi posiadali już od 1236 r. i w tej konfirmacji błędnie umieszczono je wśród dóbr filii kołbackiej.

⁷ CDB, Bd XVIII, s. 403.

⁸ Tak też R. Eckert, *Geschichte von Landsberg a. d. Warthe, Stadt u. Kreis*, Landsberg 1890, Theil II, s. 8.

⁹ A. Engelen, *Geschichte der Stadt Landsberg an der Warthe von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart*, Landsberg 1857, s. 28, 59; O. Kaplick, *Die Dörfer des Landsberger Kreises*, [w:] *Landsberg ad. Warthe*, Bd I, Bielefeld 1976, s. 99; tenże, *Landkreis Landsberg*, [w:] *Landsberger Heimat*, 3 Folge, Herford 1960, s. 55; tenże, *Landsberger Heimatbuch*, Landsberg 1935, s. 54.

¹⁰ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, Poznań 1879, t. III, nr 1657: 1372 r. (Johanne abbate in Himelstiensi monasterio), nr 1831–1832: 1385 r.; L. Hertel, *Geschichte des ehemaligen Zisterzienser Klosters Blesen*, Blesen 1928, s. 109: 1376 r.

- ¹¹ CDB, Bd XVIII, s. 411.
- ¹² R. Eckert, op. cit., s. 9; O. Kaplick, *Landsberger Heimatbuch*, s. 54.
- ¹³ W XIII w. powstaje tu kuźnica *Himmelstädter Hammer*, z której rozwinął się późniejszy Marzęcin, zob. O. Kaplick, *Die Dörfer*, s. 99; tenże, *Landkreis*, s. 55.
- ¹⁴ CDB, Bd XVIII, s. 414.
- ¹⁵ O. Grotefend, *Geschichte des Geschlechts v. der Osten. Urkundenbuch*, Stettin 1914, Bd I, nr 934.
- ¹⁶ E. Kittel, op. cit.
- ¹⁷ CDB, Bd XVIII, s. 418.
- ¹⁸ R. Eckert, op. cit., s. 10 dopatrzyl się tu Jenina, co staje się pewnikiem (O. Kaplick, *Landsberger Heimatbuch*, s. 55). Trudno to przyjąć, tak ze względu na nazwę, jak i potwierdzoną przynależność Jenina do diecezji kamieńskiej. Chodziło więc chyba o Barnówko, błędnie zaliczone do dóbr cysterskich.
- ¹⁹ *Lites ac res gestae inter Poloni ordinemque Cruci ferorum*, wyd. I. Zakrzewski, wyd. II, Poznań 1892, t. 2, s. 337.
- ²⁰ R. Eckert, op. cit., s. 41.
- ²¹ Tamże, s. 42. Oryginał w Archiwum Państwowym w Gorzowie, nr 80. Nie jest mi dotąd znane źródło z 1426 r., w którym miał wystąpić opat Andreas, jak w *Słowniku gorzowskim* pod red. J. Zysnarskiego (w "Ziemi Gorzowskiej" nr 163).
- ²² Według regestów z zaginionych źródeł kostrzyńskich, zob. E. Kittel, op. cit.
- ²³ CDB, Bd XVIII, s. 419.
- ²⁴ *Repertorium der im Kgln. Staatsarchive zu Königsberg i.Pr. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*, bearb. v. E. Joachim, hrsg. P. v. Niessen, Schriften d. Vereins f. Gesch. d. Neumark, Heft 3, 1895, nr 775, 780. W 1435 r. wśród poszkodowanych wsi znalazła się Klodawa, tamże, nr 814.
- ²⁵ Tamże, nr 786.
- ²⁶ E. Rymar, *Nowa Marchia po wyprawie husyckiej w czasie wojny polsko-krzyżackiej w latach 1433–1435/36*, "Przegląd Zachodniopomorski" (w druku).
- ²⁷ H. Hoogeweg, *Die Stifter und Kloster der Provinz Pommern*, Stettin 1924, Bd I, s. 257; *Repertorium*, nr 1007.
- ²⁸ R. Eckert, op. cit., s. 49; CDB, Bd XVIII, s. 338.
- ²⁹ *Repertorium*, nr 1061, 1063, 1064. P. v. Niessen, tamże, nr 1061, chyba niesłusznie Königsberg utożsamiał z nowomarchijską Chojną, zamiast z Królewcem.
- ³⁰ H. Hoogeweg, op. cit.; *Repertorium*, nr 1088.
- ³¹ *Repertorium*, nr 1126: 1448 r., nr 1429: 1452 r.; *Regesta Historiae Neomarchicae*, hrsg. K. v. Kletke, II Abt. (Märkische Forschungen, Bd XI, 1868), s. 198: 1450 r.
- ³² CDB, Bd XVIII, s. 425.
- ³³ Tamże, s. 426; F. Priebatsch, *Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles*, Bd I, Leipzig 1894, nr 82, s. 164.

- ³⁴ H. Hoogeweg, op. cit.; O. Kaplick, *Landsberger Heimatbuch*, s. 55.
- ³⁵ CDB, Bd XXIV, s. 229.
- ³⁶ Tamże, s. 52; E. Kittel, op. cit.
- ³⁷ CDB, Bd XXIV, s. 228. W 1589 r. brak tu lenn rycerskich (O. Kaplick, *Landsberger Heimatbuch*, s. 173), ale mógł je znieść margrabia Jan po 1539 r.
- ³⁸ CDB, III Hauptteil, Bd I, s. 544, *Die Kunstdenkmäler der Provinz Brandenburg*, Bd VII, 3, Berlin 1937, s. 116.
- ³⁹ CDB, I Hauptteil, Bd XVIII, s. 382: 1335 r.; *Codex Pomeraniae diplomaticus*, hrsg. F. Dreger – Bd X, nr 1933 (maszynopis w Bibliotece Głównej Wojska Polskiego w Warszawie).
- ⁴⁰ CDB, Bd XXIV, s. 60: 1353 r., Bd XVIII, s. 300, 131: 1354 r.; R. Eckert, op. cit., s. 23: 1359 r.
- ⁴¹ R. Eckert, op. cit., s. 31; *Die Kunstdenkmäler*, s. 74.
- ⁴² CDB, Bd XVIII, s. 125, Bd XXIV, s. 60.
- ⁴³ *Die Kunstdenkmäler*, s. 74; E. Kittel, op. cit.
- ⁴⁴ O. Kaplick, *Das Amt Himmelstädt im 16. Jahrhundert*, Die Neumark, Jg 5, 1928, s. 71.
- ⁴⁵ CDB, Bd XVIII, s. 382; E. Kittel, op. cit.
- ⁴⁶ *Die Kunstdenkmäler*, s. 74, Regesta, s. 379.
- ⁴⁷ CDB, Bd XVIII, s. 253: 1457 r., Bd XXIV, s. 229: 1517 r.
- ⁴⁸ Tamże.
- ⁴⁹ O. Kaplick, *Landsberger Heimatbuch*, s. 191.
- ⁵⁰ CDB, Bd XVIII, s. 125: 1350 r., s. 130: 1352 r., s. 131: 1354 r., s. 140: 1368 r.
- ⁵¹ CDB, Bd XVIII, s. 495; R. Eckert, op. cit., s. 61; O. Kaplick, *Landkreis*, s. 67; tenże, *Landsberger Heimatbuch*, s. 207.
- ⁵² O. Kaplick, *Die Dörfer*, s. 122, CDB, Bd XXIV, s. 206, 229, *Die Kunstdenkmäler*, s. 74, 131.
- ⁵³ *Repertorium*, nr 1429.
- ⁵⁴ CDB, Bd XVIII, s. 465, 400; O. Kaplick, *Landsberger Heimatbuch*, s. 210.
- ⁵⁵ CDB, Bd XVIII, s. 438; PW, *Das Ende des Klosters Himmelstädt*, Die Heimat, 1933, nr 7.
- ⁵⁶ PW, *Das Ende...*, zwłaszcza O. Kaplick, *Das Amt...*, s. 42 n.; tenże, *Das Amt Himmelstädt im J. 1685*, Die Neumark, Jg 12, 1935, s. 58 n.
- ⁵⁷ O. Kaplick, *Das Amt...*, passim.
- ⁵⁸ A. Engelen, op. cit., s. 111.
- ⁵⁹ *Die Kunstdenkmäler*, s. 74; O. Kaplick, *Die Dörfer*, s. 99.

Dokument z 28 kwietnia 1376 r. wystawiony w Gorzowie. Opat klasztoru w Mironicach i in. godzą spór pomiędzy opatem klasztoru w Zemsku a gorzowskimi rajcami. (Oryginał znajduje się w Oddziale Archiwum Państwowego w Gorzowie Wlkp.).